

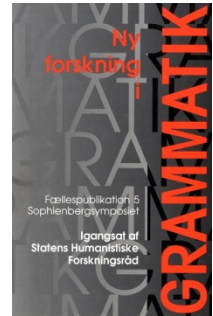
Ny Forskning i Grammatik

Titel: Ellipsen i tekstgrammatisk perspektiv

Forfatter: Iørn Korzen

Kilde: P. Colliander og I. Korzen (red.). *Ny Forskning i Grammatik 5*, 1998, s. 129-158

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Odense Universitetsforlag 1998

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af *Ny Forskning i Grammatik* (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Ellipsen i tekstgrammatisk perspektiv

Iørn Korzen
Italienskprojektet

1. Indledning

Nogle af de områder som især er vigtige for det italienske projekt, pga. den tekstgrammatiske og komparative tilgang, er de forskellige kohæsi- og kohærens-fænomener i sprogene, og et af vores store delmål har været at indkredse og bestemme en tekstenhed større end perioden, der kunne fungere som et **tertium comparationis** i en sammenligning mellem italiensk og dansk.

Formålet med dette indlæg er at belyse ellipsen i den sammenhæng og se på dens kohærens- og enhedsskabende tekstfunktion. Ellipsen er af visse lingvister blevet kaldt det stærkeste kohæsi- og kohærens-element sprogene har (Marello 1989:119; Angelini 1986:46, 48), og den „endoforiske“ ellipse er samtidig det kohæsi- og kohærens-fænomen der rent udtryksmæssigt manifesterer de største forskelle sprogene imellem (Marello 1987:185). I denne forbindelse defineres **tekstkohæsi- og kohærens** som det fænomen at ytringer og dele af tekster kædes sammen ved forskellige specifikke sproglige midler, og **tekstkohærens** som det indhold af sammenhæng som opstår hos modtager i fortolkningsøjeblikket som følge af kohæsi- og kohærens-elementerne¹. Ved interaktionen mellem tekst og modtager fungerer teksten som en sekvens af instruktioner der skal styre modtager i hans fortolkning, og som vi skal se, får ellipsen en særlig „styrende“ funktion i denne forbindelse.

Helt generelt bruges betegnelsen ellipse som bekendt om noget der er underforstået, „something left unsaid [...] but understood nevertheless“ (Halliday/Hasan 1976:142). En mere præcis definition afhænger

¹ Conte (1991:13-14). Vasiliu (1979) definerer, med en logisk-matematisk tilgang, kohærens (og dermed tekstlighed) som et pragmatisk og skalært begreb, der er afhængigt af graden af **forventelighed** („expectation“) af de enkelte sætninger i sammenhængen.

derefter af den anvendte tilgang og metode og det valgte mål med beskrivelsen². Den formodentlig bredeste definition finder man i visse oversættelsesteoretiske værker, som definerer alle tekster som „elliptiske“ eftersom de generelt fremkalder en væsentlig bredere psykologisk-kognitiv forestilling end hvad der svarer til det snævert semantiske indhold i de enkelte sproglige udtryk (Seleskovitch/Lederer 1984:183-184). Der er her tale om det man kunne kalde en **psykologisk-kognitiv ellipse**.

På lignende måde kan man på leksem- og ordniveau se betegnelsen brugt om den såkaldte „synekdoke“, dvs. de tilfælde hvor et leksem bruges om den helhed som den denoterede størrelse er en del af; på italiensk og fransk fx *vela / voile* („sejl“), brugt enten om båden eller om sporten (Lederer 1981:357 ff.). Vi kunne her tale om **leksikalsk ellipse**. (Om en parallel **leksikalsk-informationel ellipse** i suffikser og sammensætninger, se Gatti 1996:144-146).

Endelig kan mange ytringer, især i mundtlig konversation, opfattes som elliptiske mht. markering af talehandling, idet performative verber ofte ikke ekspliciteres. I en ytring som fx *Jeg vender tilbage*, som er fortolkelig som en konstatering, et løfte eller en trussel, kunne man – uden yderligere ko-tekst – tale om **illokutionær ellipse** (Dore/McDermott 1982:382).

Men meget brede definitioner viser sig ofte uinteressante eller lidet anvendelige, og allerede i 30'erne advarede Otto Jespersen (1969:153) mod hvad han kaldte „the ‘ellipsomania’ of some grammarians who speak of ellipsis in season and out of season“. Afkortede sprogmanifestationer som de nævnte kan udmærket forklares fx med det som André Martinet kaldte „la loi du moindre effort“ og „kompromiset“ mellem kravet om kommunikativ præcision og menneskets fysiske og artikulatoriske dovenskab, som medfører en „syntagmatisk og paradigmatisk økonomi“ i sprogenes udvikling (Martinet 1991:176-178).

2 „L'ellipse est en effet une notion qui est mal définie en linguistique. Elle semble reposer implicitement sur un critère qui est à la fois sémantique et syntaxique“ (Nølle 1994:33).

For at indkredse de ellipser der er relevante i et tekstgrammatisk perspektiv, vil det således være nødvendigt at „frasortere“ en række konstruktioner hvor et eller andet er udeladt. På forhånd begrænser jeg mig til konstruktioner som er **meningsfulde** i sammenhængen. Dvs. jeg ser bort fra alle såkaldte „falske starter“, afbrudte ytringer, tøvemekanismer, samt den såkaldte „aposiopese“, hvor fuldstændiggørelsen af en sætning overlades til modtageren og hans fantasi (Hansen 1967/I:208-209).

Ejheller opfatter jeg parataktiske syntagmer (herunder koordinerede ledsætninger) som eksempler på ellipser af en tilknyttet eller overordnet sprogstørrelse, men som **paratagmer**, dvs. sideordnede konstituentter udfyldende én ledplads på et eller andet syntaktisk niveau. Jf. fx

- (1) a *Kongen eller kronprinsen* skal overvære udstillingens åbning
(cit. af Mikkelsen 1975:691, parallelt med subjektsellipser)
- b Nel '78 Guido ha lasciato la sua *donna e casa* del momento e se n'è andato a Melbourne. (De Carlo, *Due* 229)
- c Guido mi ha visto due o tre volte *che doveva vedere Nina, o che l'aveva vista*: [...] (ibid. 76)
- d [...] camminavo per i corridoi grigi illuminati al neon, *salivo e scendevo* rampe di scale. (ibid. 168)
- e [...] precipitarsi da un punto all'altro della città per *ritirare e consegnare* materiali. (ibid. 115)
- f i piccoli notabili delle miniature di partiti si facevano sotto il tavolo a *urlare rossi in faccia, agitare contro Guido i pugni tesi*. (ibid. 94)

I (1a) er der tale om et parataktisk subjekt, i (1b) om en parataktisk kerne i et substantivsyntagme, i (1c) om et parataktisk attributivled med sideordnede relativsætninger, i (1d) om en parataktisk sætningsverbalkerne, i (1e) om en parataktisk kerne i et infinitivsyntagme, der selv står som styrelse for præposition, og i (1f) om et parataktisk opbygget styrelsessyntagme bestående af sidestillede infinitivsyntagmer.

Endelig opfatter jeg ikke den „indirekte/associative“ anafor, som fx

- (2) La macchina è andata a sbattere in pieno contro un muro. Probabilmente *i freni* erano rotti. (cit.: Angelini 1986:49)

som en ellipse (~ *i freni della macchina*), således som det tilsyneladende er tilfældet hos Angelini (loc.cit.); se også Korzen (1996a:547-561).

2. Ellipse „in absentia“

Den mest udbredte lingvistiske definition på ellipse hviler på **syntaktiske** kriterier. Strukturer (sætninger eller syntagmer) kaldes elliptiske hvis de er ukomplette i forhold til et „kanonisk“ sætnings- eller syntagmeskema³. Et sådant kriterium kan også defineres som „ellipse in absentia“ (Marello 1984:256): Elliptiske strukturer **mangler** noget, og det er et eksplicit kriterium hos mange lingvister at en elliptisk struktur kan rekonstrueres og udfyldes entydigt (Halliday/Hasan 1976:167; Quirk et al. 1972:536; Marello 1984:256).

Men da fuldkonstruktionerne og de elliptiske konstruktioner også skal udtrykke det samme (Marello 1987:184; Nølke 1994:33), opstår allerede her de første problemer. Dels, og det vil være konklusionen på denne artikel, vil en fuldkonstruktion og en endoforisk elliptisk konstruktion aldrig have den samme **tekstlige** funktion. Dels vil en lang række fuldkonstruktioner ikke have det samme semantiske og især pragmatisk-illokutionære indhold som de elliptiske; jf. fx typer som

- (3) a Che sia l'ultima volta. (Pavese, cit.: Schmitt Jensen 1970:686)
b Voglio che sia l'ultima volta.
- (4) a At du ikke skammer dig! / At du kan nænne det!
b Jeg forstår ikke at du ikke skammer dig / at du kan nænne det.
- (5) a When you're ready!
b We'll start when you're ready. (cit.: Cherchi 1985:227)

3 Se fx Hansen (1967/I:207-208), Halliday/Hasan (1976:144), Marello (1984:255-256), Angelini (1986:49) og Marello (1987:179-181).

hvor a-konstruktionerne meget mere direkte udtrykker opfordring, ordre eller forundring, mens b-konstruktionerne nærmer sig mere en neutral konstatering.

I andre tilfælde kan fuldkonstruktionens materiale ikke bestemmes entydigt,⁴ eller der kan være flere muligheder. Det gælder bl.a. i mange sekvenser med spørgsmål + elliptisk svar:

- (6) – Hvem har drukket champagnen?
– Hanne.

(~ *Hanne har drukket champagnen; Det har Hanne; Det er Hanne der har drukket champagnen* osv.) og i sekvenser med konstatering + følgespørgsmål (se afsn. 9):

- (7) – Hvem har drukket champagnen?
– Det har Hanne.
– *Hanne?*

samt i mere eller mindre faste vendinger som fx typen

- (8) – Hvorfor skal vil dog gøre hende al den ulejlighed?
– *Når det nu er den eneste glæde vi kan gøre hende.* (cit.: Hansen 1967/III:392).

I endnu andre, typisk idiomatiske, tilfælde kan det overhovedet være svært at konstruere en fuldstruktur:

- (9) Se andassimo al cinema / Hvad om vi gik i biografen
(10) If it isn't Peter Brown! (cit.: Cherchi 1985:226)

Det gælder fx helt generelt de udtryk, der ofte rubriceres som „diakronisk ellipse“ (Jespersen 1969:153), dvs. hvor et sprogligt element er gået tabt med tiden, på dansk fx udtryk af typen

⁴ Kravet om entydighed er understreget specielt fx hos Quirk et al. (1972:536). Vedr. forbehold for forskelle mellem elliptiske og fulde konstruktioner, se fx Hansen (1967/1:207), Diderichsen (1971:198) og Cherchi (1985).

- (11) På gensyn, Goddag, Så så små slag, Tak for jordbær, Ingen årsag,
 Mig en glæde

osv., se også Hansen (1967/I:208). Som det ses, er de især typiske i høflighedsformler.

3. Ellipse „in praesentia“

En anden gængs måde at opfatte ellipsen på er som en mekanisme hvorved man undgår at udtrykke eller gentage en information som allerede er til stede i ko- eller kontekst og derved kan **isolere** visse sproglige elementer – af tematisk eller rematisk art – som man specielt ønsker at fokusere på (se også Cherchi 1985:238). Man opnår derved en særlig snæver tilknytning til ko- eller kontekst, og dette kriterium kunne også defineres som **ellipse in praesentia** (Marello 1984:256):

- (12) Luca ha visto Luisa e *Mario* [ha visto] *Anna*
 Luca har set Louise og *Mario* [har set] *Anna*⁵
- (13) A: Che macchina ha?
 B: *Io? Una 127 Fiat.* [Che macchina ho io? (Io) ho una 127 Fiat]
 (Korzen, *Scene 9*)
- (14) A: Abiti da sola?
 B: No, abito con mia madre e mio fratello.
 A: *Dove?* [Dove abiti (con tua madre e tuo fratello)] (Korzen, *Scene 8*)

I *Una 127 Fiat* i (13) har vi, ligesom i (6), et eksempel på et elliptisk svar der alene isolerer rema, dvs. den i spørgeordet forudsatte størrelse (Jensen/Korzen/Skytte 1997). Vi vender tilbage hertil senere.

En sådan „positiv“ definition støttes rent intuitivt af at vi ikke generelt opfatter eller fornemmer de elliptiske strukturer som ufuldendte, men

5 I sådanne typer taler Halliday/Hasan (1976:143, 203) om sætningsintern ellipse og „branching“ (sætning 2 er „branched“). Ved sideordnede prædikater med samme subjekt og ved lignende komplekse koordineringer undgår Bache/Davidsen-Nielsen (1997:73 ff.) termen ellipse og taler i stedet om „stacking“.

som fuldendte strukturer der blot kræver en semantisk udfyldning fra ko- eller konteksten (se også Thomas 1979:59).

4. Ellipser vs. sprogsystembestemte udeladelser

I nærværende sammenhæng vil vi opfatte ellipsen som en **kombination** af de tre nævnte faktorer: tompladsen i forhold til et „kanonisk“ sætnings- eller syntagmeskema, forekomsten i ko- eller kontekst af den på tompladsen manglende information og den mekanisme hvorved denne information indfortolkes i konstruktionen og et særligt sprogligt element isoleres.

Men ikke alle former for indfortolkning af information er afhængige af den enkelte tekst, dvs. af **sprogbrugen**. En række udeladelser skyldes **sprogsystemet** og sætningsgrammatiske regler.

Det gælder fx typer som (15)-(17), som nok er generelt mere udbredte i engelsk end i dansk:

(15) Got the tickets? / Had a good time? / Want a drink?

(16) Haven't got the tickets yet. / Got it. / Beg your pardon⁶

(17) Bella: Spis nu nogen.

Jacob: Nej ... *kan ikke*. (Panduro, *Bella* 21)

hvor udeladelserne af henholdsvis 2. og 1. person-subjekterne skyldes en konventionel sprogbrug og sproglig økonomi (jf. citaterne fra Martinet i afsn. 1), og de har normalt ingen særlig kohæsiionsfunktion på samme måde som typerne nævnt i afsn. 3. Thomas (1979:45-49) benævner tilfælde som (15)-(17) **konventionel elision**.

Andre former for udeladelse som også forklares i henhold til sprogsystemet, er fx ikke-eksplicitering af subjektet ved infinitte verber og ved imperativer, samt den såkaldte **absolutte** (eller „intransitive“) brug, dvs. uden objekt, af transitive verber, fx *mangiare, bere, leggere, cantare, suonare, disegnare, fumare, stirare, lavare / spise, drikke, læse, synge, spille, tegne*,

⁶ Jf. også Lyons (1968:175), Quirk et. al (1972:545 ff.) og Thomas (1979:46, 49). Vedr. nulsubjekt på italiensk, se 6.1.2 nedenfor.

ryge, stryge, vaske. Disse er alle imperfektive aktivitetsverber, men ved tilknytning af et objekt der denoterer en afgrænset størrelse, får konstruktionen telisk betydning.⁷

Verber hvis valensskema tillader absolut brug, kan normalt ikke have en nul-anafor (ellipse) som objekt, og de har ingen særlig kohæsiøns-effekt i teksten. Det afsløres hvis vi fx sammenligner disse verber med verber som tillader elliptisk objekt (men ikke absolut brug): Her kan vi have konstruktioner som

- (18) Avevo chiesto a Luca di venire stasera, ma *ha rifiutato* [\emptyset = *di venire stasera*]
- (19) – Hai deciso se andare a Roma o no?
– No, non *ho ancora deciso* [\emptyset = *se andare a Roma o no*]
- (20) – Vuoi venire con noi stasera?
– *Vorrei* [\emptyset = *venire con voi stasera*], ma non *posso* [\emptyset = *venire con voi stasera*]

hvor \emptyset -objektets semantiske indhold ligger i præ-teksten⁸ og brugen af ellipsen derfor medfører en særlig tæt tilknytning hertil. (Semantisk ækvivalerende verber har ikke nødvendigvis det samme valensskema på forskellige sprog; fx findes typerne (18) og (20) helt parallelt på både italiensk og dansk, mens (19) ikke findes tilsvarende i det danske (ikke-refleksive) verbum *beslutte*).

Ved (italienske eller danske) verber som tillader absolut brug, kan vi derimod ikke have konstruktioner som (18)-(20), jf.:

- (21) – Stai leggendo „La Storia“?
– No, non sto leggendo * $[\emptyset = \textit{La Storia}]$

7 Derimod ændres aktivitetsbetydningen ikke ved inkorporerede objekter, se fx Korzen (1996a:154-155, 182, 185-186). Om de forskellige betydningsmuligheder i *mangiare / spise*, se op.cit. 154.

8 Bache/Davidsen-Nielsen (1997:84) diskuterer kort muligheden for at se modalverber uden infinitivudfyldning, jf. (20), som en pro-form der repræsenterer et fuldt prædikat. Ellipseopfattelsen forsvares derimod fx af Angelini (1986:48, note).

- (22) – Hai mangiato le mele?
 – No, non ho mangiato * $[\emptyset = \textit{le mele}]$
- (23) – Vaskede du min skjorte?
 – Nej, jeg vaskede ikke * $[\emptyset = \textit{din skjorte}]$

etc. med en tilsvarende afhængighed af ko-teksten (se også Marengo 1989:131). Disse verbers uafhængighed af ko-teksten kan også påvises i konstruktionstyper som

- (24) – Har du læst „La Storia“?
 – Jeg har læst $[\emptyset]$, men ikke „La Storia“
- (25) – Har du spist æblerne?
 – Jeg har spist $[\emptyset]$, men ikke æblerne
- (26) – Vaskede du min skjorte?
 – Jeg vaskede $[\emptyset]$, men ikke din skjorte

som giver mening, hvilket tilsvarende konstruktioner med verber som ikke tillader absolut brug, ikke gør (med mindre der umiddelbart efter følger en eller anden form for forklaring):

- (27) – Nægtede du at komme i aften?
 – Jeg nægtede $[\emptyset]$, men ikke at komme i aften
- (28) – Bestod du propædeutikprøven?
 – Jeg bestod $[\emptyset]$, men ikke propædeutikprøven
- (29) – Ville du rejse til New York?
 – Jeg ville $[\emptyset]$, men ikke rejse til New York

Her opstår der inkohærens fordi ellipsen viderefører præ-tekstens objektsinformation⁹, og sætningens anden del modsiger derfor første del (se også Thomas 1979:56-58). Typer som

⁹ Af den grund forekommer det naturligt at tale om objektsellipse og ikke fx at se disse verber som „intransitiverede“.

(30) Har du spist? / Læser du? / Er du ved at vaske?

er altså uafhængige af en bestemt forudgående tekst eller kommunikationssituation, hvorimod typer som

(31) Nægtede du? / Består du? / Vil du?

er ko- og/eller kontekstafhængige – på helt samme måde som

(32) Har du spist *dem*? / Læser du *den*? / Er du ved at vaske *den*?

med anaforisk pro-form. De anaforiske ellipser udtrykker en særlig tekstkohærens, der er parallel med den der udtrykkes af anaforiske pro-former, men som vi skal se i det følgende: stærkere end den.

5. Den kontekstuelle/exoforiske ellipse

Når vi efterhånden har frasorteret de forskellige typer af ko- og kontekstuafhængige udeladelser, står vi tilbage med en række syntaktisk set ufuldstændige konstruktioner, som alene er fortolkelige under henvisning til kontekst eller ko-tekst. Heri ligger der en klar og interessant parallelisme med fortolkningen af nominalerne, som også er baseret på kontekstuel (evt. deiktisk) reference eller ko-tekstuel (anaforisk eller kataforisk) henvisning (Korzen 1996a:122-128, 517-687; Korzen 1996b).

For at indkredse de ellipsetyper der er af speciel interesse for vores projekt, må vi også frasortere den kontekstuelle (exoforiske) ellipse, hvor fortolkningen af det udeladte skal søges i kommunikationssituationen. Ellipsen medfører her en særlig afhængighed af konteksten, og vi kan, parallelt med den nominale reference, tale om **deiksis**. Sammenlign fx (33a-b), som (sagt uden yderlige ko-tekst) er deiktiske og afhængige af kontekst/situation, hvorimod (33c) er uafhængig af en bestemt kommunikationssituation:

- (33) a Un film meraviglioso! / En pragtfuld film! (deiktisk ellipse)
 b Quello è un film meraviglioso! / Det der er en pragtfuld film!
 (deiktisk demonstrativ)
 c 'Il postino' è un film meraviglioso! / 'Postbudet' er en pragtfuld film!

Et par autentiske eksempler på exoforiske/deiktiske ellipser:

- (34) [Bella tager sin pung frem og betaler. [...] Jacob lægger sin hånd over Bellas – og pungen.]
 Jacob: Må jeg få *nogen*?
 Bella [ser på ham]: *Hvormange?* (Panduro, *Bella* 13)
- (35) [Fru Malm banker på og kommer ind.]
 Fru Malm: Jeg er ked af at afbryde, fru Berg, men Martin ... Heinemann fra Bremen er altså kommet ...
 Bella: Jeg er gået ... [hun passerer fru Malm og sender hende et stort smil] *Stadig Shalimar*, hvad fru Malm? (Panduro, *Bella* 27)
- (36) La signora Dotti: Prego, venga.
 Il dottor Marini: Grazie. Buongiorno.
 Il barista: Buongiorno.
 La signora Dotti: Buongiorno.
 Il dottor Marini: *Bello veramente*. [om den bar de lige er gået ind i]
 La signora Dotti: Sì, abbiamo un piccolo bar per noi. (Korzen, *Scene* 45)

Fortolkningen kræver her det samme kendskab til kommunikationssituationen og dens deltagere som andre tilfælde af deiksis, og det betyder også at en evt. fuldkonstruktions udseende er helt afhængig heraf:

- (37) – Fontina – niente? (cit.: Bernini i Renzi et al. 1995:206)

kan enten fortolkes *Fontina non ne vuole?* eller *Fontina non ce n'è?*, afhængigt af hvem der taler. Af svaret

(38) – Sì. Un paio di etti (loc.cit.)

fremgår at der er tale om det første.

6. Den ko-tekstuelle/endorforiske ellipse

Den ko-tekstuelle, eller endoforiske, ellipse er alene fortolkelig ved tekstintern henvisning. Rent funktionelt kan man skelne mellem to typer, som begge isolerer et tematisk eller rematisk tekstelement og begge fungerer som stærke kohæsiøselementer i teksten:

– **semantisk ellipse**, som forekommer hvor afsender undgår en gentagelse af et semantisk indhold i præ-teksten (dvs. en gentagelse af et eller flere sproglige elementer), og som kan være intra- og interfrasal, dvs. forme sig som en henvisning inden for den samme periode eller mellem to perioder;

– **metasproglig ellipse**, som forekommer hvor afsender genoptager et element fra præ-teksten hvortil han knytter forskellige former for implicite følgespørgsmål, og som altid er interfrasal. Følgespørgsmålene og herunder den metasproglige ellipse vil blive behandlet samlet i afsn. 9.

6.1. Semantisk ellipse

6.1.1. Forskellige hovedtyper

Ved den semantiske ellipse er der normalt tale om udeladelse af et eller flere **leksikalsk identiske elementer**. Der behøver dog ikke at være morfologisk identitet:

(39) Jeg ville gerne *komme i aften* men jeg kan desværre ikke [\emptyset = *komme i aften*] (morfologisk identitet)

(40) Jeg blev *boende i Italien* så længe jeg kunne [\emptyset = *bo i Italien*] (ikke morfologisk identitet)

I sjældne tilfælde er der tale om **ikke-leksikalsk identitet**, dvs. noget man kunne sammenligne med den indirekte eller associative nominal-anafor:

- (41) – Oggi mi hanno interrogato.
 – E hai saputo [\emptyset = *rispondere correttamente*] ? (cit.: Salvi i Renzi 1988:34)

hvor der i ellipsen henvises til et udtryk i præ-teksten men fortolkes et i det udtryk inkluderet eller metonymisk beslægtet indhold.

Der er langt hyppigst tale om **anatoriske henvisninger**, som kan være såvel inter- som intrafrasale, se eks. (48) ff. **Kataforiske henvisninger** findes alene i visse intrafrasale ellipser, bl.a. ved udeladelse af objekt eller præpositionsobjekt:

- (42) Hans planlægger [\emptyset] og Peter udfører *projektet*
 (43) Fader red [\emptyset] og vi andre kørte *til skoven*. (cit.: Mikkelsen 1975:695)

jf. også (46)-(47) i det følgende afsnit, og i typer med modalverber som:

- (44) Hvis jeg kan [\emptyset = *komme kl. 5*], kommer jeg kl. 5
 (45) Lo so anch'io – scrive Susanna G. di Torino – ma mi piacerebbe sapere che [gli ortaggi] sono freschi e sani. Per comprare io guardo l'aspetto esterno e, se posso [\emptyset = *annusare e tastare*], annuso e tasto. Mi pare però che non abbiano il profumo e il sapore di quando, bambina, li raccoglievo nell'orto dei nonni. (*La Stampa* 12.11.91)

Alle interfrasale ellipser er således anatoriske.

6.1.2. Sprogtypologiske forskelle

De faktiske manifestationer af endoforiske ellipser udviser meget store sprog- og teksttypologiske forskelle¹⁰, og af pladshensyn kan jeg ikke på dette sted gå i dybden med alle de forskellige typer i dansk og italiensk.

¹⁰ Jf. også afsn. 1. Hvad angår teksttypologiske forskelle, kan der især konstateres forskelle mellem narrative og ikke-narrative tekster: I ikke-narrative tekster, fx pædagogiske værker og sagprosa, er ellipse generelt et betydeligt sjældnere fænomen end hos mange skønlitterære forfattere; endvidere bruges ellipse med en særlig frihed i poesi, i journalistisk stil (især i „cronaca“-tekster) og i visse dialekttekster (Angelini 1986:54-57).

Meget kort kan nævnes at en række danske ellipsetyper ikke findes i italiensk. Blandt de intrafrasale gælder det fx **subjektsellipsen**, som er meget almindelig i dansk (se et eksempel i (55) nedenfor), hvor italiensk i stedet har det såkaldte „pro-drop“: De finitte verbalformer på italiensk udtrykker i sig selv person og tal, og standarditaliensk har ingen ubetonede subjekspronominer (jeg ser her bort fra pronominerne *egli, ella, esso* etc.). Når subjektet fremgår af sammenhængen, ekspliciteres det normalt ikke. Nulsubjektet har derfor ikke samme funktion som på dansk; person og tal fremgår som sagt altid af verbalendelsen, og nulsubjektet kan derfor, i „samarbejde“ med verbalendelsen, opfattes som en umarkeret anafor parallelt med ubetonede pronominer (Korzen 1997, 1998).

Objektsellipse forekommer sjældnere i italiensk end i dansk, og tilfælde svarende til (42):

(46) Luca progetterà [\emptyset] e Pietro porterà a termine *il progetto*

forekommer bedst hvor der er tale om et indskud, evt. markeret ved komma:

(47) Io non credo che Jorge abbia accettato [\emptyset], e forse richiesto, di parlare senza uno scopo preciso. (cit.: Marellò 1984:268 note)

Ligeledes er ellipse af en **nominalkerne** hyppigere på dansk end på italiensk, hvor der i mange tilfælde kræves en pronominel substitution: fx ved præpositionssyntagme og relativsætning:

(48) Min bil ville ikke starte så jeg tog Peters [\emptyset]
La mia macchina non partiva, quindi ho preso *quella* di Pietro

(49) Hvis du vil have kød kan du få det [\emptyset] jeg har købt
Se vuoi della carne ti posso dare *quella* che ho comprato io

eller hvis en adjektivkerne er yderligere udvidet:

(50) un raffronto della situazione politica e di *quella* letteraria italiana (cit.: Bach/Schmitt Jensen 1990:212)

Det samme gælder ved mængdeangivelser, hvor dansk generelt udelader kategoriangivelsen i konstruktioner af typen:

- (51) Jeg har købt æbler. Vil du have nogle [Ø]?
 Da han har kigget på billederne et kort stykke tid udvælger han sig et [Ø], lægger pergamentpapiret over og begynder at tegne efter. (Skytte et al., 1998, Appendiks, DSA6/18-19)

mens italiensk kræver pronominet *ne* ved alle transitive og inakkusative verber:

Ho comprato delle mele. *Ne* vuoi alcune
 [...] se *ne* sceglie una [...]

Hvad angår **verbalellipser** tillader dansk, men ikke italiensk, ellipse af participium efter hjælpeverbum:

- (52) Jeg har læst denne bog, men jeg ved ikke om Peter har [Ø = læst
denne bog]
 Io ho letto questo libro, *ma non so se Pietro ha

7. Anaforiske begrænsninger

I vores endelige produkt vil vi gå mere i sprog- og teksttypologiske detaljer, men i nærværende sammenhæng vil jeg koncentrere mig om ellipsens generelle funktion i tekststrukturen.

Som de seneste års tekstlingvistiske bidrag har påvist, organiseres tekstproduktion ikke lineært, men i hierarkisk strukturerede sekvenser. Hver sekvens kan opfattes som en „makroproposition“, dvs. en semantisk enhed af forbundne propositioner, som svarer til den psykologisk/kognitive afgrænsning af en episode eller et segment inden for et samlet narrativt eller ikke-narrativt forløb. Sekvenserne afspejler og grammatikaliserer hver især et semantisk-retorisk indhold, typisk af visse centrale dele, **nuklearer**, og andre mere marginale dele, **satellitter**, evt. af flere sideordnede dele, den såkaldte **liste-struktur**¹¹.

¹¹ Se fx Tomlin (1985), Tomlin (1987), Matthiessen/Thompson (1988), Korzen (1997) og Korzen (1998).

Et udsnit eller et segment af en tekst defineres som en **tekstsekvens** hvis det har **funktion som tekst**, dvs. hvis det har et selvstændigt semantisk indhold og en selvstændig pragmatisk/illokutionær funktion; tekstsekvensen er „un unico atto linguistico“ (Rigotti 1993:61). Tekstsekvenser kan defineres på hierarkisk forskellige tekstniveauer: den „øverste“ sekvens underordner alle delsekvenser og inkorporerer tekstens generelle pragmatisk funktion, den samlede illokutionære værdi. Nederst i hierarkiet kan defineres minimalekvenser, der ikke er yderligere opdelelige i sekvenser.

Anaforer og tekststruktur hænger i høj grad sammen. De markerede anaforer (betonede pronominer og NP'er) udtrykker generelt sekvensskift når de befinder sig på en „topisk ledplads“ (normalt subjektspladsen), og de umarkerede anaforer (ubetonede pronominer og på italiensk nulsubjekter) udtrykker generelt sekvenskontinuitet; sekvensskift kan dog forekomme ved andre sproglige udtryk som fx konnektorer eller tids- og stedsadverbialer, eller i skriftlige tekster ved afsnitsskift (Korzen 1997, 1998).

Ellipsen adskiller sig på flere punkter fra andre anaforiske udtryk. Generelt medfører den helt manglende såvel leksikalske som grammatisk information en kortere anaforisk rækkevidde end hos NP'er og pronominer, og ellipsen kræver normalt at antecedenten befinder sig i den umiddelbart foregående præ-tekst¹²:

(53) Ole er blevet sur fordi Hans sagde noget om det. Jeg ved ikke hvad [\emptyset = *Hans sagde*]

(54) ??Hans sagde vist noget om det, og Ole blev sur. Jeg ved ikke hvad [\emptyset = *Hans sagde*]

Hvis der indskydes sprogligt materiale mellem antecedent og ellipse kan det kun dreje sig om retorisk underordnet materiale, dvs. satellitter (55b), eller materiale af appositionel art (55c):

¹² Tilsvarende kræver den kataforiske ellipse, jf. (42)-(47), at det tekstsegment den henviser til, befinder sig i den umiddelbart følgende post-tekst, og den exoforiske ellipse er begrænset til den nære kontekst, dvs. deiktisk brug, jf. afsn. 5.

- (55) a Peter kom hjem kl. 6 og [Ø] begyndte straks at lave mad
 b Peter kom hjem kl. 6 da uvejret brød løs og [Ø] begyndte straks at lave mad
 c Peter kom hjem kl. 6, hvor uvejret netop brød løs, og [Ø] begyndte straks at lave mad

Ellipsen er umulig ved indskudt sidestillet materiale, liste-strukturen, hvadenten det drejer sig om en fuldkonstruktion (56a) eller om en anden elliptisk konstruktion (56b):

- (56) a *Peter kom hjem kl. 6 og uvejret brød løs og [Ø] begyndte straks at lave mad
 b *Peter kom hjem kl. 6 og Lone kl. 8 og [Ø] begyndte straks at lave mad

og det samme gælder hvis en indskudt ledsætning grammatikaliserer en retorisk nuklear:

- (57) *Peter var lige kommet hjem da uvejret pludselig brød løs med et vældigt brag og [Ø] begyndte straks at lave mad

I sådanne tilfælde kan umarkerede eller markerede anaforer derimod fungere uden problemer.

Det skal understreges at prosodien spiller en afgørende rolle for fortolkningen af nuklearer og satellitter fx i eksempler som (57). Ved særlig lav tone eller anden klar satellitmarkering af en ledsætning som *da uvejret pludselig brød løs med et vældigt brag*, er vi tilbage i en type som (55b), og en ellipsekonstruktion er ikke udelukket.

8. Ellipser og tekstsekvenser

I et tekstgrammatisk perspektiv er de interfrasale ellipser de mest interessante, og de er som sagt i 6.1.1 altid anaforiske. Med forbeholdene nævnt i (55b-c) kan vi sige at en ellipse generelt kræver en umiddelbart foregående antecedent, og parallelt med den stærke periodeinterne (og dermed tekstsekvensinterne) kohæsjonseffekt de intrafrasale ellip-

ser har, jf. eksempler som (12), (18), (39)-(40), (48)-(49), (52)-(53) og (55), får de interfrasale ellipser en afgørende betydning som kohæ- sionselement på tekstniveau og som interaktionssignal i mundtlig kom- munikation mellem flere deltagere.

Af definitionen på tekstsekvensen som et selvstændigt semantisk og pragmatisk segment følger at en konstruktion hvori der forekommer en anaforisk ellipse, aldrig kan udgøre en sekvens i sig selv. Ejheller kan den befinde sig i en sekvensinitial position; den elliptiske struktur er semantisk og syntaktisk ufuldstændig uden en præ-tekst, og den vil der- for altid udgøre en ikke initial del af en minimalekvens.

I en samlet tekst vil ellipsen derfor signalere at afsender „inkluderer“ eller „indlemmer“ strukturen i den igangværende sekvens, hvadenten sekvensen er produceret af ham selv eller af en anden, og på den måde får den en tekststrukturel funktion, som vi ikke finder på samme enty- dige måde i nogen fuldkonstruktion.

Lad os tage et par eksempler. I det følgende brudstykke af en autentisk dialog angiver ↓ den kataforiske dependens i et spørgsmål (udtrykt af intonation og/eller spørgeord)¹³, og ↑ og ← angiver anaforisk og henholdsvis replikekstern og replikintern (men interfrasal) dependens udtrykt af en ellipse (eller, i B2, af sandhedsmarkøren Sì):

- (58) A1: Come si trova qui? ↓
 B1: ↑ Bene, devo dire bene sì. E ogni tanto ho un po' di nostal-
 gia di Roma, per la verità; sì, della mia zona ovviamente,
 degli amici, eccetera, ma ...
 A2: ↑ Forse perché manca tanto da Roma, eh? ← Perché le
 assicuro che, io non so a Milano, ma Roma sta diventando
 sempre più una città invivibile: traffico ...
 B2: ↑ Sì / oddio, anche a Milano con l'inquinamento che ab-
 biamo non è molto allegra la cosa però ...

¹³ I Halliday/Hasans terminologi „præsupponerer“ spørgsmålet svaret. Anvendelsen af begrebet „præsupposition“ afviger dog her fra andre anvendelser; jf. Halliday/Hasan (1976:4) og, specielt om spørgsmål/svar-strukturernes særlige kohæ- sion, op.cit. 206. Se også Dore/McDer- mott (1982:383).

- A3: ↑ Beh quello sì. Forse forse a Roma non è così grave la situazione, però mi sembra, ho trovato che il traffico a Milano sia più, insomma più moderato.
- B3: ↑ Forse un pochino più ordinato, forse, ma il problema c'è sempre ovviamente. Eh insomma, così Roma è la solita.
- A4: ↑ La solita se non peggio. (Korzen, *Scene* 46)

Hele tekststykket kan betegnes som en sekvens på et ikke-minimalt niveau, den er opdelelig i to sidestillede sekvenser ved konnektoren *anche* i B2, angivet ved „/“ . Spørgsmålet i A1 anslår temaet i den samlede sekvens og det besvares (i B1) ved et elliptisk svar, *Bene*, der alene isolerer rema, jf. (6) og (13). I den elliptiske spørgsmål/svar-sekvens har vi såvel den kataforiske dependens i spørgsmålet som den anaforiske dependens i svaret i og med at ellipsen alene er fortolkelig ved præteksten, og der er tale om en meget stærk tekstkohæsion¹⁴.

Resten af B1-replikken og frem til „/“ i B2 former sig som en modificerende satellit til nuklearen *Bene*, først med en reformulation *devo dire bene sì* (se også Skytte 1998) og siden med en uddybning og begrundelse for det udtrykte forbehold.

A2-replikken er også elliptisk og udtrykker anaforisk dependens. Denne replik indeholder i øvrigt to elliptiske *perché*-sætninger af hver sin type: den første henviser til og forklarer det semantiske indhold i replikken inden: *ogni tanto ho un po' di nostalgia di Roma*, hvorimod den anden henviser (angivet ved ←) til den netop foretagede talehandling og svarer til *Dico questo perché le assicuro che ...*¹⁵

B2-replikken knytter umiddelbart an til den foregående sætning ved at bekræfte dens sandhedsværdi vha. *Sì* (se også Jensen/Korzen/Skytte 1997), men herefter kan der fortolkes et skift til en ny sideordnet sekvens, som har *Milano* som overordnet emne. Det bemærkes at der, bortset fra den indirekte (generelt hyperonyme) og vage anafor *la cosa*, ikke er brugt anaforiske udtryk i resten af B2-replikken.

14 Jf. også Cherchi (1985:234). Vedr. den ligeledes stærke kohæsion i anaforiske svar, jf. Jensen/Korzen/Skytte (1997).

15 A2-replikken indeholder i øvrigt også en interessant indirekte kataforisk (og følgelig intrafrasal) ellipse: *io non so [Ø Ç come si viva] a Milano, ma Roma sta diventando ...*

Også A3-replikken knytter umiddelbart an til den foregående ytring ved at bekræfte dens sandhedsværdi (der udtrykkes desuden en anaforisk dependens i *quello*), og der følger yderligere en sammenligning mellem Rom og Milano.

B3 korrigerer denne sammenligning ved at knytte an hertil med en ellipse og udeladelse af subjekt og verbum, og det samme gælder A4-replikken, som i øvrigt genoptager prædikativsyntagmet *la solita* fra B3.

De elliptiske replikker ses således at fortsætte den igangværende tekstsekvens ved at besvare, modificere eller begrunde det der tales om her. De kan aldrig indlede en sekvens, i modsætning til syntaktiske fuldkonstruktioner (med eller uden anaforiske elementer), se afsn. 10, og de får således en særlig funktion som entydigt signal om tekstkohæsion og (i dialoger) kommunikativt samspil.

9. Følgespørgsmål

Inden en samlet konklusion vil jeg (meget summarisk) omtale nogle andre former for interfrasal ellipse som på samme måde udtrykker „indlemmelse“ i en igangværende tekstsekvens: følgespørgsmålene. (Mht. spørgsmål/svar-sekvenser generelt, se Jensen/Korzen/Skytte 1997).

Følgespørgsmål kan knytte an på forskellig måde til den foregående ytring. De kan stille uddybende spørgsmål til ytringens **semantiske eller pragmatiske indhold**, eller de kan være **metasproglige** og gå på brugen af specifikke sproglige elementer i ytringen.

I det første tilfælde er de udeladte elementer givet af præ-teksten. Ellipsen kan isolere et spørgeord:

- (59) A: Abiti da sola?
 B: No, abito con mia madre e mio fratello.
 A: *Dove?* (Korzen, *Scene* 8) (også cit. som eks. (14))

eller der kan i stedet for spørgeord bruges spørgende intonation:

- (60) Jacob: Jamen, forstår du ... det er helt åndssvagt. For Fabian er

du noget som slet ikke er til. Du er ikke andet end en skygge ...
for ham altså ...

Bella: *Og for dig?* (Panduro, *Bella* 21-22)

Ønsket om yderligere forklaring eller uddybning kan også udtrykkes af en konnektor eller præposition uden følgende ko-tekst (men med spørgende intonation). Konnektorer og præpositioner („operatori di coordinazione/subordinazione“, Scorretti i Renzi 1988:227) udtrykker såvel anaforisk som kataforisk dependens og kræver udfyldning af en post-tekst:

(61) – Jeg så Ole på gaden forleden.
– *Og?*

(62) Lui ha detto «E' un tale sopruso incredibile, che questo stato bastardo si senta in diritto di rapire una persona e sequestrarla per un anno».
Gli ho chiesto «Ma *allora?*». (De Carlo, *Due* 119)

Man kan også ønske at få bekræftet hele ytringens semantiske (propositionelle) eller pragmatisk (illokutionære) indhold, og her bruger dansk ofte kopula, hjælpeverbum eller modalverbum:

(63) – Peter er her / er kommet / er træt.
– *Er han?*

(64) – Peter kan ikke komme i aften.
– *Kan han ikke?*

(65) – Åbn din pakke.
– *Skal jeg?*¹⁶

På italiensk er konstruktioner med kopula og hjælpeverbum udelukket, jf. 6.1.2 og eks. (52), her må spørges enten med *Sì?* / *No?* eller med ekko-spørgsmål el. lign.:

16 Tilsvarende i de såkaldte „påhængsspørgsmål“ („question tags“, Halliday/Hasan 1976:176): *Peter er kommet, er han ikke?*, samt forstærkende udtryk som *Peter er kommet, han er*. Sådanne udtryk er dog sjældent interfrasale.

- (66) – Luca è qui / è arrivato / è stanco.
 – *Ah sì? / E' qui/arrivato/stanco?*

Endelig kan der stilles spørgsmål til forholdet mellem den foregående ytring og afsender (afsenders holdning) vha. verber af typen *tro, synes, mener*:

- (67) Victor: Det var da egentlig sært at Martin ikke satte fru Malm til det ... hun er jo så anvendelig når det drejer sig om den slags ... ikke?
 Bella: *Syns du?* (Panduro, *Bella* 19)

Spørgsmål af **metasproglig art** formuleres typisk ved en ellipse der isolerer et eller flere af præ-tekstens sproglige elementer, men hvor det udeladte **ikke** er givet af præ-teksten:

- (68) A: *Che fai nella vita?*
 B: *Io studio; sono iscritta all'Università di lettere e filosofia e lavoro anche: faccio dei lavori saltuari, occasionali. Lavoro come hostess-interprete.*
 A: *Hostess-interprete: [...]?* (Korzen, *Scene* 7)
- (69) Bella: [...] *Hvad tænkte du?*
 Jacob [vender sig langsomt mod hende]: *Du lignede en hund.*
 Bella: [ler]: *En hund!* (Panduro, *Bella* 10)

Sådanne ellipser kan have et meget forskelligt metasprogligt indhold afhængigt af de enkelte tilfælde og ko-teksten (hvilket igen understreger det uheldige i at fokusere på det udeladte materiales entydighed). Man kan fx fortolke et **metalingvistisk** indhold, dvs. en henvisning til en *type*, et element af *langue*, som udtrykt i

- (70) Du sagde *hostess-interprete*, hvad betyder det?

eller et **metakommunikativt** indhold, dvs. en henvisning til brugen af udtrykket i den konkrete kommunikation, dvs. til et *token*, et element af *parole*:

- (71) Sagde du (virkelig) *En hund*?
 (72) Du **sagde** *En hund*. Hvorfor gjorde du det?¹⁷

De metasproglige ellipser virker på samme tid „i“ teksten og „over“ teksten.

10. Konklusion

Vi kan konkludere at ellipser ofte har meget forskellige fortolkningsmuligheder, og en ellipseanalyse der tager udgangspunkt i et krav om entydighed i forhold til en „kanonisk“ sætningsstruktur (jf. afsn. 2), er ikke opportun. Ellipsernes forskellige betydningsmuligheder udnyttes i øvrigt ofte komisk:

- (73) Transvestit på natklub: Back in France I was known as king of tango.
 Inspector Clouseau: Tango?
 Transvestit: Oh, I'd love to. (fra filmen „The Pink Panther strikes again“)

Derimod har ellipsen en væsentlig og **entydig** funktion tekstuel og kommunikativt: den vil entydigt udtrykke sekvenskontinuitet. En interfrasal ellipse er altid anaforisk, og pga. dens syntaktiske og semantiske ufuldstændighed kan den ikke indlede en tekst eller en tekstsekvens¹⁸. Vi kan her tale om såvel syntaktisk som semantisk afhængighed af præteksten.

17 Cfr. også Cherchi (1985), som behandler lignende tilfælde og op.cit. 235-236 konkluderer: „One can reasonably claim that in this type of sequence the metalinguistic relation is a systematic property of the elliptical form“. Hvor et metalingvistisk spørgsmål knytter an til et foregående spørgsmål, fx

Konrad: [...] Syns du jeg ska' la' Victor gå fallit?

Bella: *Hvad? Victor?*

Konrad: Ja, Victor. Hør, vil du ikke ha' noget at drikke? (Panduro, *Bella* 45)

opstår der det vi i Jensen/Korzen/Skytte (1997:49) har kaldt en **indlejret sekvens**. Det oprindelige spørgsmåls kataforiske dependens tilgodeses ikke (umiddelbart), mens følgespørgsmålets anaforiske dependens (og, i det citerede tilfælde, også dets kataforiske dependens) er tilgodeset.

18 Jeg taler her om „kanonisk“ tekststrukturering og tager forbehold for særligt poetisk eller stilistisk usædvanlig sprogbrug.

Som det er fremgået, forekommer den interfrasale ellipse meget ofte i dialoger og bruges netop til at kæde propositioner sammen i sekvenser. Hvis vi udskifter en ellipse med en fuldkonstruktion, vil vi ofte (afhængigt af eventuelle andre anaforiske størrelser) få tekstsekvensskift. Sammenlign konstruktioner som

- (74) a / Forse a Roma non è così grave la situazione, però mi sembra, ho trovato che il traffico a Milano sia più, insomma più moderato.
 – ↑ Forse un pochino più ordinato. /
- b / Forse a Roma non è così grave la situazione, però mi sembra, ho trovato che il traffico a Milano sia più, insomma più moderato. /
 – / Forse il traffico a Milano è un pochino più ordinato ... /
- (75) a A: / Abiti da sola? ↓
 B: ↑ No, con mia madre e mio fratello.
 A: ↑ Dove? ↓
 B: ↑ Vicino al Ponte Vecchio. /
- b A: / Abiti da sola? ↓
 B: ↑ No, con mia madre e mio fratello. /
 A: / Dove abiti? ↓
 B: ↑ Vicino al Ponte Vecchio. /
- (76) a Konrad: / [...] Og hvordan har du det så, Bella? ↓
 Bella: ↑ Godt. ← Og du? ↓
 Konrad: ↑ Joe, bortset fra en lille cancer ... / (Panduro, *Bella* 43)
- b Konrad: / [...] Og hvordan har du det så, Bella? ↓
 Bella: ↑ Godt. / Hvordan har du det? ↓
 Konrad: ↑ Joe, bortset fra en lille cancer /

Med en **ellipse** angiver afsender entydigt at han knytter an til og gør sin ytring til en del af den igangværende sekvens (her angivet ved ↑ eller ←), og ellipsen udgør et vigtigt signal i forholdet og interaktionen mel-

lem forskellige kommunikationsdeltagere. Den interfrasale ellipse er således et af de sproglige fænomener hvis funktion alene forklares fyldestgørende på tekstniveau, og den fokuserer særligt på betydningen af en tekstgrammatisk indfaldsvinkel til sproglig analyse¹⁹.

Strukturen med **umarkeret anafor** er leksikalsk afhængig af en prætekst, men i modsætning til ellipsen er den syntaktisk fuldstændig, og dette muliggør generelt sekvensinitial anvendelse (omend den sekvensinterne anvendelse er den hyppigste, se Korzen (1997) og (1998)). Selv tekstinitial brug er mulig, hvor der fx er tale om kataforisk brug af pronomet:

- (77) a Quando *lo* incontri, avvisa *mio fratello* della telefonata. (cit.: Cordin i Renzi 1988:547)
 b Quando *l'ho* visto, *Gianni* stava partendo. (cit.: Vanelli 1992:96)

eller hvor en nærmere beskrivelse af en entitet (dvs. den leksikalske udfyldning) følger af rent stilistiske grunde, – ret almindelige fænomener især på italiensk:

- (78) a Il tempo ha cominciato a diradarli, eppure non si può ancora dire che siano pochi, a Ferrara, *quelli che ricordano il dottor Fadigati*: Athos Fadigati, l'otorinolaringoiatra che aveva studio e casa in via Gorgadello [...]. (Bassani, Occhiali 23 – starten af romanen)
 b Un irlandese, mister Stuart, *li* ha contati: *gli spettri che si aggirano per l'Italia*, secondo le testimonianze che ha amorosamente raccolto, sarebbero 500. La zona più frequentata è il Piemonte. (Biagi, *I* 68 – starten af et af de indbyrdes uafhængige kapitler).

Strukturen med den **anatoriske NP** er hverken syntaktisk eller leksikalsk afhængig af den øvrige ko-tekst, men den er det referentielt. „Reference“ forstås her som den sproghandling hvorved der knyttes en relation

19 Se også Cherchi (1985). Jf. endvidere Dore/McDermott (1982:376): „Despite its limitations, an interactional approach to utterance interpretation may be an essential step toward a complete theory of language“.

mellem et sprogligt udtryk og en specifik ekstralingvistisk entitet og teksten forankres i (en) verden. I en anaforisk kæde sker denne forankring alene i antecedenten; anaforerne henviser til antecedenten og får kun herved deres fulde referentielle betydning (Korzen 1996a:113-133). Den anaforiske NP forekommer ofte ved sekvensskift, jf. afsn. 7.

Ved flere anvendelser af nominaler med entydig reference til samme entitet kan man derimod tale om „ægte“ koreference, forstået som flere på hinanden følgende tilfælde af parallel referencehandling. Der er da ikke tale om referentiel dependens, og tekstuel har vi at gøre med en svagere, rent tematisk kohærens (Korzen 1996a:115, 133-135, 587-588). Den samme form for kohærens kan opnås ved reference til forskellige, men leksikalsk beslægtede størrelser.

Vi kan således tale om en „kohærensskala“, illustreret i følgende figur hvor kohærensens i venstre side er af grammatisk og semantisk art og i højre alene af tematisk art:

(79) < - stærk kohærens - - - - - svag kohærens - >

	ellipse:	umarkeret anafor:	anaforisk NP:	ægte ko- reference
syntaktisk dependens	+	÷	÷	÷
leksikalsk dependens	+	+	÷	÷
referentiel dependens	+	+	+	÷
tematisk kohærens	+	+	+	+

Eksemplificeret i B3-replikken og A4-replikken i (58) går vi således fra stærk til svag kohærens i:

- (80) Forse un pochino più ordinato (ellipse)
Måske en smule bedre reguleret (ellipse)
- (81) Forse [Ø] è un pochino più ordinato (nulsubjekt)
Måske er *den* en smule bedre reguleret (ubetonet pronomen)
- (82) Forse *il traffico a Milano* è un pochino più ordinato che a Roma
(koreferentiel NP)

Måske er *trafikken i Milano* en smule bedre reguleret end i Rom (koreferentiel NP)

- (83) *la solita se non peggio* (ellipse)
Stadig den samme by, om ikke værre (ellipse)
- (84) *[Ø] è la solita se non peggio* (nulsubjekt)
Det er den samme by, om ikke værre (ubetonet pronomen)
- (85) *Roma è la solita se non peggio* (koreferentiel NP)
Rom er den samme by, om ikke værre (koreferentiel NP)

(81)/(84) er pga. den manglende leksikalske udfyldning tættere forbundet med præ-teksten og vil normalt kræve andre sproglige elementer til at udtrykke sekvensskift, jf. afsn. 7. (82)/(85) er alene knyttet til præ-teksten ved en generel tematisk kohæsion som ikke skyldes strukturen, og som på ingen måde forhindrer konstruktionen i at være sekvens- eller sågar tekstindleder. For eksempler på anvendelse af anaforisk NP henvises til Korzen (1997) og (1998).

I visse specielt argumentative teksttyper bliver disse forhold ofte udnyttet meget bevidst. Det ses bl.a. i politikersvar o.l.: I stedet for at benytte et svar med ellipse (eller evt. ubetonet anafor) kan man svare med en hel replik uden anaforiske henvisninger og dependens af grammatisk art, alene baseret på en tematisk kohærens, og man kan derved markere en form for retorisk afstand. Afhængigheden mellem spørgsmål og svar bliver rent kataforisk, og manglen på anaforisk dependens kan fx fortolkes som modvilje mod at gå ind på spørgsmålet i de termer som det er stillet:

- (86) Har opsvinget allerede så meget fart, at det arbejdsmarkedspolitisk set ikke er tilrådeligt at gennemføre endnu en finanspolitisk lempelse?
„Den førte finanspolitik har fået fuld accept af markedet. Det er klarest dokumenteret ved rentefaldet og kronens værdi. Det viser tydeligt at den finanspolitiske lempelse ikke har været for stor. Det er ikke min fornemmelse at nogen opererer med yderligere finanspolitiske lempelser.“ (*Børsens Nyhedsmagasin* 11.2.94).

Henvisninger

- Angelini, Ester (1986). L'ellissi. In: Cargnel, S., G. Franca Colmelet & V. Deon (red.). *Prospettive didattiche della linguistica del testo*. Firenze, La Nuova Italia, 45-60.
- Bach, Svend & Jørgen Schmitt Jensen (1990). *Større Italiensk Grammatik*. København, Munksgaard.
- Bache, Carl & Niels Davidsen-Nielsen (1997). *Mastering English. An Advanced Grammar for Non-native and Native Speakers*. Berlin/New York, Mouton de Gruyter.
- Cherchi, Lucien (1985). On the Role of Ellipsis in Discourse Coherence. In: Meyer-Hermann, Reinhard & Hannes Rieser (red.). *Ellipsen und fragmentarische Ausdrücke, II. Linguistische Arbeiten* 148/2. Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 224-249.
- Conte, Maria-Elisabeth (1991). Anaphores dans la dynamique textuelle. *Cahiers de praxématique* 16, 11-33.
- Diderichsen, Paul (1971). *Elementær Dansk Grammatik*. København, Gyldendal.
- Dore, John & R.P. McDermott (1982). Linguistic Indeterminacy and Social Context. *Language* 58, 374-398.
- Fox, Barbara A. (1987). *Discourse Structure and Anaphora. Written and conversational English*. Cambridge University Press.
- Gatti, Maria Cristina (1996). La grammatica del lessico: un'applicazione all'italiano. In: Jensen, Bente Lihn (red.). *Atti del IV Congresso degli Italianisti Scandinavi, Copenaghen 8-10 giugno 1995*. Afdeling for Italiensk, Handelshøjskolen i København/Samfundslitteratur, 129-145.
- Halliday, M.A.K. & Ruqaiya Hasan (1976). *Cohesion in English*. London, Longman.
- Hansen, Aage (1967). *Moderne dansk. I-III*. København, Grafisk forlag.
- Jakobsen, Lisbeth Falster & Gunver Skytte (red.) (1997). *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 4. Skjoldenæsholmkollokviet*. Odense Universitetsforlag.
- Jensen, Bente Lihn, Iørn Korzen & Gunver Skytte (1997). Spørgsmål og svar – komparativt dansk-italiensk. *Hermes* 19, 29-53.
- Jespersen, Otto (1969) [1937]. *Analytic syntax*. New York, Holt, Rinehart and Winston, Inc.
- Korzen, Iørn (1996a). *L'articolo italiano fra concetto ed entità, I-II. Etudes Romanes* 36. København, Museum Tusulanum.

- Korzen, Iørn (1996b). Il sintagma nominale categoriale – un valore di „default“. In: Jensen, Bente Lihn (red.). *Atti del IV Congresso degli Italianisti Scandinavi, Copenhagen 8-10 giugno 1995*. Afdeling for Italiensk, Handelshøjskolen i København & Samfundslitteratur, 227-241.
- Korzen, Iørn (1997). Topisk kontinuitet og tekststrukturering på italiensk og dansk. In: Jakobsen, Lisbeth Falster & Gunver Skytte (red.) (1997).
- Korzen, Iørn (1998). Tekststruktur og anafortypologi. In: Skytte et al. (red.) (1998), 331-418.
- Lederer, Marianne (1981). *La traduction simultanée. Expérience et théorie*. Paris, Lettres modernes, Minard.
- Lyons, John (1968). *Introduction to Theoretical Linguistics*. Cambridge University Press.
- Marello, Carla (1984). Ellissi. In: Coveri, Lorenzo (red.). *Linguistica testuale. Atti del XV Congresso Internazionale di Studi. SLI 22*. Roma, Bulzoni, 255-270.
- Marello, Carla (1987). Come tradurre l'ellissi (facendo interpretazione simultanea). *Linguistica e traduzione. Seminario 1987*. Milano, Scuola superiore per interpreti e traduttori, 177-220.
- Marello, Carla (1989). Ellipsis between Connexity and Coherence. In: Conte, Maria-Elisabeth, János S. Petöfi & Emel Sözer (red.). *Text and Discourse Connectedness. Proceedings of the Conference on Connexity and Coherence, Urbino 16-21, 1984*. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 119-135.
- Martinet, André (1991³). *Éléments de linguistique générale*. Paris, Colin.
- Matthiessen, Christian & Sandra A. Thompson (1988). The structure of discourse and 'subordination'. In: Haiman, John & Sandra A. Thompson (red.). *Clause Combining in Grammar and Discourse*. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 275-329.
- Mikkelsen, Kr. (1975) [1911]. *Dansk ordføjningslære. Med sproghistoriske tillæg*. København, Hans Reitzel.
- Nølke, Henning (1994). *Linguistique modulaire: de la forme au sens*. Paris, Peeters.
- Quirk, Randolph, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech & Jan Svartvik (1972). *A Grammar of Contemporary English*. London, Longman.
- Renzi, Lorenzo (red.) (1988). *Grande grammatica italiana di consultazione. Vol. I*. Bologna, Il Mulino.
- Renzi, Lorenzo, Giampaolo Salvi & Anna Cardinaletti (red.) (1995).

- Grande grammatica italiana di consultazione. Vol. III.* Bologna, Il Mulino.
- Rigotti, Eddo (1993). La sequenza testuale: definizione e procedimenti di analisi con esemplificazioni in lingue diverse. *L'analisi linguistica e letteraria* 1, 43-148.
- Schmitt Jensen, Jørgen (1970). *Subjonctif et Hypotaxe en italien.* Odense University Press.
- Seleskovitch, Danica & Marianne Lederer (1984). *Interpréter pour traduire.* Paris, Publications de la Sorbonne, Didier.
- Skytte, Gunver (1998). Julekrybben. Diskursmarkering og konnexion. In: Skytte et al. (red.) (1998), 419-483.
- Skytte, Gunver, Iørn Korzen, Paola Polito & Erling Strudsholm (red.) (1998). *Tekststrukturering på italiensk og dansk. Resultater af en komparativ undersøgelse. Strutturazione testuale in italiano e in danese. Risultati di una indagine comparativa.* København. Museum Tusulanum.
- Thomas, Andrew L. (1979). Ellipsis: the interplay of sentence structure and context. *Lingua* 47, 43-68.
- Tomlin, Russell S. (1985). Foreground-background information and the syntax of subordination. *Text* 5-1/2, 85-122.
- Tomlin, Russell S. (1987). Linguistic Reflections of Cognitive Events. Tomlin, Russell S. (red.). *Coherence and grounding in discourse.* Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, 455-479.
- Vanelli, Laura (1992). *La deissi in italiano.* Padova, Unipress.
- Vasiliu, Emanuel (1979). On some meanings of 'Coherence'. In: Petöfi, János S. (red.). *Text vs Sentence. Basic Questions of Text Linguistics. Second Part.* Hamburg, Helmut Buske Verlag, 450-466.

Teksteksempler er taget fra

- Bassani, Giorgio. *Gli occhiali d'oro.* Verona, Oscar Mondadori, 1973.
- Biagi, Enzo. „I“ come italiani. Milano, Rizzoli, 1993.
- Børsens Nyhedsmagasin* 11.2.94.
- De Carlo, Andrea. *Due di due.* Milano, Arnoldo Mondadori, 1989.
- Korzen, Iørn. *Scene italiane. 27 videosekvenser til undervisning i italiensk.* Handelshøjskolen i København. Afdelingen for Italiensk, 1995.
- La Stampa.*
- Panduro, Leif. *Bella og Et godt liv. To TV spil.* Gyldendals Tranebøger, 1971.
- Skytte et al. (1998) (se ovenfor). Appendiks.